

Od środowiska do współśrodowiska: człowiek w poszukiwaniu swojego *oikos*

Zbigniew Łepko,
Ryszard F. Sadowski

Wydział Filozofii Chrześcijańskiej

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Instytut Ekologii i Bioetyki, ul. Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa, z.lepko@uksw.edu.pl

Streszczenie

Artykuł odnosi się do zaproponowanej przez K. M. Meyer-Abicha alegorii wędrówki człowieka w poszukiwaniu swojego *oikos*. Wędrówka ta stanowi obraz dziejów ludzkości. Są to dzieje tożsame z kulturową historią przyrody, czyli z obecnością człowieka w przyrodzie poprzez jego kulturę. W tak rozumianej kulturowej historii przyrody można wyróżnić trzy zasadnicze etapy, charakteryzowane zarówno sposobem pojmowania, jak i traktowania przyrody przez człowieka. Każdy etap tej historii naznaczony jest płynną zmianą stylów obecności człowieka w przyrodzie. Szerokie *spectrum* stylów tej obecności rozciąga się zaś w polu wyznaczonym przez pojmowanie *oikos* jako *Umwelt* (środowisko) i *Mitwelt* (współśrodowisko).

Słowa kluczowe

środowisko (*Umwelt*), współśrodowisko (*Mitwelt*), Klaus Michael Meyer-Abich, *oikos*, praktyczna filozofia przyrody

1. Wstęp

Doświadczenie kryzysu ekologicznego na przełomie XX i XXI wieku zwróciło uwagę na jego złożony charakter. Przybiera on bowiem wymiar globalny i totalny. W pierwszym przypadku chodzi o nieograniczony przestrzennie zasięg skutków tego kryzysu. W drugim przypadku zaś chodzi o coraz subtelniejsze przenikanie jego skutków do struktury żyjącej przyrody. To rozpoznanie uświadomiło wielkość wyzwania związanego z kryzysem ekologicznym i zarazem wymusiło niejako konieczność współpracy przedstawicieli różnych dziedzin ludzkiego poznania w identyfikowaniu jego źródeł,

uwzględnianiu jego dynamiki i przeciwdziałaniu jego zagrożeniom. Dzisiaj już wiadomo, że jedynie przyrodoznawczo-techniczne podejście do kryzysu ekologicznego nie tylko nie rozwiąże zrodzonych przez niego problemów lecz nawet je bardziej jeszcze skomplikuje i pogłębi (Łepko 2003: 196). Oznacza to, że podejście przyrodniczo-techniczne do kryzysu ekologicznego musi być ubogacone wszechstronną refleksją prowadzoną przez ekonomistów, socjologów, prawników, antropologów, filozofów, religioznawców, teologów, etc. (Sadowski 2015: 25-26).

Niniejsze opracowanie ma na celu ukazanie wkładu postulowanej przez Klauasa

Michaela Meyer-Abicha praktycznej filozofii przyrody w prace nad źródłami, dynamiką i skutkami kryzysu ekologicznego. Stanowi ona bowiem taki typ refleksji filozoficznej nad przyrodą, który w punkcie wyjścia uwzględnia obecnego w niej człowieka. Zgodnie z tym podejściem człowiek jest najbardziej reprezentatywny dla przyrody, tzn. przynależąc do niej po najbardziej subtelnej warstwy swego bytu, stanowi zarazem swoisty sposób manifestacji jej funkcjonowania. Wszystko zatem, co w ramach tej koncepcji rozumiane jest pod pojęciem przyrody jest nie do pomyślenia bez człowieka. Człowiek jest bowiem takim elementem przyrody, od którego istotnie zależy stabilność jej funkcjonowania: może on funkcje przyrody istotnie zaburzyć, adekwatnie rozpoznać to zaburzenie i skutecznie mu przeciwdziałać (Meyer-Abich 1979: 293-308).

Wkład postulowanej przez K. M. Meyer-Abicha praktycznej filozofii przyrody w identyfikowanie, diagnozowanie i przewidywanie kryzysu ekologicznego najlepiej zdaje się wyrażać wzajemnie przeciwstawne rozumienie właściwych człowiekowi stylów obecności w przyrodzie wyrażonych kategorią *Umwelt* (środowisko) i *Mitwelt* (współśrodowisko) (Meyer-Abich 1997a: 9-17). Te dwie kategorie z koncepcji Meyer-Abicha niejako spaja kategoria *oĩkos*, czyli takie rozumienie środowiska człowieka, z którego on wyrasta, z którym się konfrontuje i z którym się jedna. Oznacza to, że kategoria *oĩkos* dostarcza nowych inspiracji w podejściu do kryzysu ekologicznego, z którym mierzy się człowiek żyjący w przestrzeni wyznaczonej napięciem między *Umwelt* i *Mitwelt*. Zmaganie się człowieka z kryzysem ekologicznym jest bowiem w istocie poszukiwaniem właściwego sobie *oĩkos*, czyli konsekwentnym przeobrażaniem *Umwelt* w *Mitwelt* (Meyer-Abich 1984: 19-22).

2. *oĩkos* człowieka

Treść i przesłanie tytułu niniejszego opracowania są wyznaczone przez kategorię *oĩkos*. Narzuca ona szereg skojarzeń, spośród

których najbardziej wymowne stanowi dom rodzinny, czyli podstawowe środowisko życia i przetrwania człowieka. Oznacza to, że *oĩkos* stanowi główny punkt odniesienia dla człowieka na wszystkich etapach i we wszystkich wymiarach ludzkiego życia. Dzieje się tak począwszy od dzieciństwa, poprzez adolescencję, dorosłość, aż po starość. Na każdym z tych etapów uwidacznia się też znaczenie *oĩkos* dla biologicznego, psychicznego i duchowego rozwoju człowieka (Meyer-Abich 1997b: 11-12).

Na etapie dzieciństwa kształtują się podstawy życia człowieka, także dzięki dokonującemu się wówczas pierwotnemu i najgłębszemu jego zakorzenieniu w *oĩkos*. Rozstrzyga ono bowiem o dominującym systemie wartości, ideałach oraz celach i odkrywanym sensie późniejszego życia człowieka. Nabyte w ten sposób wartości i ideały szczególnie swój wyraz znajdują w późniejszych jego relacjach z *oĩkos*. Dzięki temu *oĩkos* zachowuje dla człowieka znaczenie podstawowe na każdym etapie jego egzystencji.

Na etapie adolescencji znaczenie *oĩkos* uwyraźnia dokonująca się konfrontacja doświadczenia *oĩkos* dzieciństwa z pierwszymi doświadczeniami *oĩkos* okresu młodości. Z tej konfrontacji rodzą się marzenia o *oĩkos* idealnym i dążenie do jego osiągnięcia. Jak każda istota żywa, człowiek poszukuje bowiem lepszego świata i temu poszukiwaniu nadaje sens. Dzięki temu jest w stanie korygować błędy pochopnych wyborów i podtrzymywać marzenie o *oĩkos* idealnym.

Na etapie dorosłości znaczenie *oĩkos* uwidacznia się w podejmowanych przez człowieka próbach urzeczywistnienia marzeń o *oĩkos* idealnym. Człowiek tworzy wówczas własne *oĩkos*, będące wypadkową jego marzeń i realnych możliwości ich realizacji. Wtedy też człowiek nierzadko doświadcza dramatycznego rozmijania się swoich marzeń z możliwościami ich urzeczywistnienia. To doświadczenie odnawia świadomość fundamentalnego znaczenia samego *oĩkos* i pracy nad jego kształtowaniem.

Na etapie starości człowiek pogłębia tę świadomość dzięki refleksji, która teraz przybiera postać mądrości i budzi nostalgię za porzuconym *oĩkos* dzieciństwa. W świetle tego doświadczenia człowiek rozpoznaje na nowo podstawową wartość *oĩkos* dzieciństwa oraz dokonuje oceny trafności decyzji, które doprowadziły go do *oĩkos* aktualnego. W ślad za tym ten dojrzały człowiek zachęca młodzież do respektu wobec dziedzictwa przeszłości i przestrzega przed nierozważnym jego odrzuceniem. W konkretnym przypadku chodzi o dziedzictwo objęte obrazem *oĩkos* dzieciństwa, które wskutek błędnych decyzji utracił. Dzisiaj zaś, dzieląc się swoimi doświadczeniami, pragnie młodemu pokoleniu zaoszczędzić związanych z tym rozczarowań.

Wyróżnione tu etapy życia jednostkowego człowieka rekapituluja niejako etapy dziejów ludzkości naznaczonych jej relacją do przyrody (*oĩkos*). I tak etap dzieciństwa jednostkowego człowieka pokrywa się z magiczno-mitycznym etapem dziejów ludzkości, na którym dominuje przekonanie o ścisłym związku człowieka z przyrodą (Łepko 2006: 137-138).

Etap adolescencji jednostkowego człowieka pokrywa się z tym etapem dziejów ludzkości, który rozciąga się od greckiego oświecenia po europejską nowożytność. Na tym etapie obserwuje się stopniowe odchodzenie od mitu do *logosu* w odniesieniu do przyrody. Punkt kulminacyjny proces ten osiąga wraz z wypracowaniem nowożytnego paradygmatu nauki nierozdzielnie sprzęgniętej z techniką. To sprzęgnięcie umożliwiło człowiekowi podporządkowanie sobie przyrody na niespotykaną dotąd skalę ze względu na dążenie do przewyciężenia chorób i biedy materialnej ludzkości (Jonas 1996: 255-259).

Etap dorosłości i starości życia jednostkowego człowieka pokrywa się zaś z tym etapem dziejów ludzkości, który obejmuje doświadczenie zgubnych skutków nadużyć względem przyrody. W wyniku tego doświadczenia rodzą się inicjatywy zmierzające do ukształtowania cywilizacji ekologicznej,

której wyróżnikiem jest dążenie człowieka do pokoju z przyrodą, czyli odnajdywanie proporcjonalnej równowagi między cywilizacyjnymi aspiracjami człowieka a możliwościami przyrody. Zasadą tej cywilizacji jest sam człowiek zdolny do mądrościowej refleksji nad swoim położeniem, w wyniku której dokonuje on przewartościowania dotychczas uznawanych wartości. Daje to nadzieję na adekwatne rozpoznanie zagrożeń przyrody z obecnym w niej człowiekiem i wskazanie rozwiązań pozwalających przewyciężyć te zagrożenia (Łepko 2003: 167).

3. Kulturowa historia *oĩkos*

Właściwą człowiekowi dynamikę obecności w przyrodzie trafnie wyraża postulowane przez Klause Michaela Meyer-Abicha odchodzenie od rozumienia środowiska jako *Umwelt* do rozumienia go jako *Mitwelt* (współśrodowisko). Zmiana ta jest możliwa dzięki rozpoznaniu przez człowieka swojego bliskiego pokrewieństwa z przyrodą (Meyer-Abich 1984: 19-92). Dzięki temu specyficznie obecny w przyrodzie człowiek może być uznany za najbardziej wiarygodnego jej reprezentanta. W człowieku bowiem, ze względu na jego wybitne uzdolnienia poznawcze, przyroda dosłownie dochodzi do głosu i komunikuje ludzkości grożące jej niebezpieczeństwa, ból zadanych jej ran i konieczność udzielenia jej pomocy. Właśnie dzięki temu człowiek stanowi nadzieję przyrody na jej pokojową przyszłość (Meyer-Abich 1987: 67; Meyer-Abich 1986: 102).

Tak rozumianą rolę człowieka w przyrodzie najpełniej wyraża moralna kategoria odpowiedzialności, czyli zdolność do przewidywania dalekosiężnych skutków aktualnych działań. Odpowiedzialność wyznacza perspektywę przewyciężania mylnie wyrażanego przekonania o nieprzewyciężalności antagonizmu przyrody i kultury. Faktycznie bowiem kultura jest specyficznym ludzkim wkładem w historię przyrody. Oznacza to, że historia przyrody z obecnym w niej człowiekiem może być piękniejsza i lepsza niż historia przyrody bez człowieka.

Należy przy tym pamiętać, że koniecznym warunkiem spełnienia się tego oczekiwania jest respekt wobec prawdy o wartości przynależnej środowisku naturalnemu człowieka w całościowo pojmowanej przyrodzie (Meyer-Abich 1990: 47-75).

Najogólniej mówiąc takie ujęcie obecności człowieka w przyrodzie jest zbieżne z propagowaną przez K. M. Meyer-Abicha kulturową historią przyrody. Jej właściwe rozumienie musi więc uwzględnić perspektywy interpretacyjne wyznaczone przez kategorie *Umwelt* i *Mitwelt*. Podczas gdy *Umwelt* implikuje takie rozumienie historii przyrody, które ukazuje równoległy jej przebieg z przebiegiem historii kultury, to *Mitwelt* implikuje takie rozumienie, które podkreśla tożsamość historii przyrody i historii kultury. Oznacza to, że najnowsze etapy historii przyrody wyznacza kulturotwórcza aktywność człowieka w przyrodzie.

Zdaniem K. M. Meyer-Abicha historia ta przypomina dzieje wędrowca, który w podążaniu za właściwymi dla okresu adolescencji marzeniami o świecie lepszym niż dotychczasowy lekkomyślnie porzucił dom rodzinny (*oĩkoç* dzieciństwa). Dzisiaj wędrowiec ten błądzi po bezdrożach świata i tęskni za powrotem do domu, w którym na nowo mógłby odnaleźć pokój i zabezpieczyć pomyslną przyszłość swoich dzieci. W tej alegorii człowiek nie został wygnany z Edenu (*oĩkoç* dzieciństwa), ale sam go lekkomyślnie porzucił i dlatego sam musi podjąć wysiłek powrotu do niego (Meyer-Abich 1997b: 11-12). Tę alegorię można więc powiązać z koncepcją człowieka jako istoty z natury poszukującej lepszego świata, czyli takiego, w którym człowiek jest w stanie prowadzić coraz bardziej stabilny i osiadły tryb życia.

Zdaniem K. M. Meyer-Abicha tak rozumiany *oĩkoç* dzieciństwa, za którym tęskni i do którego podąża człowiek-wędrowiec, niejako paradoksalnie wciąż się od niego dramatycznie oddala. Faktycznie bowiem jest tak, że historia ludzkości jest historią doświadczania utraty stabilnych podstaw życia w *oĩkoç*, mimo intensywnych prób ich osiągnięcia. Oznacza to, że rewolucja neolityczna

nie zakończyła definitywnie ludzkiego dążenia do osiadłego trybu życia. To, co nasi przodkowie osiągnęli dzięki kulturze agrarnej zostało zniweczone konsekwentnym niszczeniem podstaw życia przez nowożytnie społeczeństwa industrialne. Kryzys *oĩkoç* w warunkach świata naukowo-technicznego wyraża się więc wciąż na nowo wywoływaną destabilizacją osiadłego trybu życia człowieka (Meyer-Abich 1997b: 11).

Tę destabilizację Meyer-Abich przyrównuje do skutków okupacji Ziemi przez interplanetarnych najeźdźców, którzy bezwzględnie grabią ją w przekonaniu o możliwości przeniesienia się na kolejne planety i kontynuacji swojego stylu życia. Skala takiej destabilizacji ukazuje się w całej pełni dopiero wtedy, gdy uświadomimy sobie, że my – ludzie nie jesteśmy interplanetarnymi najeźdźcami, którzy mogą w nieskończoność poszerzać obszary nieodpowiedzialnej eksploatacji. Jesteśmy bowiem synami i córkami małej Ziemi, zdanymi na życie w warunkach wyznaczonych jej ograniczonymi zasobami i przestrzenią. To zaś narzuca taki styl życia na Ziemi, który wyraża respekt wobec jej przestrzeni i zasobów oraz wyznacza kres wędrowki ku lepszemu *oĩkoç*, czyli ku osiadłemu trybowi życia w warunkach cywilizacji techniczno-technologicznej (Meyer-Abich 1997b: 11-12).

4. Od środowiska do współśrodowiska

Przedstawiona przez K. M. Meyer-Abicha metafora ludzkości obecnej w przyrodzie na sposób wędrowca właściwego znaczenia nabiera wraz z odkryciem drogi tego wędrowania. Jest to droga od mitycznego *oĩkoç* Edenu pojmowanego jako *Mitwelt* poprzez *oĩkoç* porzucanego Edenu pojmowanego jako *Umwelt* do *oĩkoç* pojmowanego jako odzyskiwane *Mitwelt*. Takie wędrowanie jest zmaganiem się ludzkości z kryzysem ekologicznym, który wymusza poszukiwanie właściwego człowiekowi pojmowania *oĩkoç*, czyli odchodzenia od pojmowania go jako *Umwelt* i zmierzania do pojmowania go jako *Mitwelt*. Wędrowanie to trafnie charakteryzują kolejne jego etapy:

- etap uświadomienia sobie fundamentalnego znaczenia *oĩkoç* dzieciństwa porzucanego poprzez jego niszczenie;
- etap uświadomienia sobie konieczności powrotu do *oĩkoç* dzieciństwa poprzez jego odbudowywanie;
- etap uświadomienia sobie sposobu odbudowy zrujnowanego *oĩkoç* dzieciństwa poprzez działania inspirowane ideą zrównoważonego rozwoju.

Tak rozpoznane etapy wędrówki człowieka wskazują, że *oĩkoç* jako podstawowe środowisko życia człowieka jest kategorią trwałą, zmienia się jedynie sposób, w jaki człowiek go pojmuje i doświadcza. To zaś skutkuje różnymi stylami obecności człowieka w *oĩkoç*. Podczas gdy pojmowanie *oĩkoç* jako *Umwelt* implikuje konfrontacyjny styl obecności w nim człowieka, pojmowanie go jako *Mitwelt* implikuje pokojowy styl obecności w nim człowieka (Meyer-Abich 1984).

Taką interpretację wędrówki człowieka Meyer-Abich przedstawia na tle rozważań nad przypominaniem sobie przez ludzkość snu o utraconym dobru, jakim był harmonijny z przyrodą styl życia w Edenie. Tej sprawie Meyer-Abich poświęca wiele uwagi skoncentrowanej na uwarunkowanych samą naturą człowieka przyczynach opuszczenia Edenu. Sama natura człowieka skłania go bowiem do podjęcia decyzji o porzuceniu Edenu w nadziei, że jest on zdolny własnymi siłami stworzyć lepsze niż w Edenie warunki dla swego życia i rozwoju (Meyer-Abich 1997b: 11-12). Dotychczasowa historia ludzkości dowodzi jednak, że nadzieja ta jest płonna. Faktycznie bowiem jest tak, że człowiek ze swej natury jest antagonistą przyrody, który na różnych etapach swoich dziejów różnie uzasadniał ten stan rzeczy. Wszelkie zaś próby poprawiania świata przez człowieka kończyły się niszczeniem przyrody i obracały się przeciw człowiekowi (Łepko 2006: 137-148).

Puentą takich rozważań Meyer-Abicha zdaje się być przeprowadzona przez niego swoista ekofilozoficzna mitologizacja Edenu jako stanu świadomości człowieka o swojej pełnej przynależności do przyrody. Tak

pojmowana przyroda nie znajduje się tylko wokół człowieka (*Umwelt*), lecz stanowi jedność z człowiekiem (*Mitwelt*). Oznacza to, że człowiek stanowi jedność ze swoim naturalnym współśrodowiskiem. Jest on nawet spokrewniony ze zwierzętami, roślinami i żywiołami w ramach tej samej historii naturalnej. W całościowo rozumianej przyrodzie wszystkie jej części są zrównane z człowiekiem, a człowiek zrównany jest z nimi. Dlatego poprzez pokój z przyrodą człowiek wyraża respekt wobec współśrodowiska naturalnego nie tylko ze względu na siebie samego, lecz także ze względu na nie samo (Meyer-Abich 1986: 101).

Pierwszy etap wędrówki człowieka ku porzuconemu *Mitwelt* wiąże się z utratą świadomości naturalnej przynależności człowieka do przyrody. Jest to ten etap wędrówki, który Meyer-Abich porównuje z przeżywaniem przez człowieka okresu adolescencji. Wtedy bowiem podejmuje on próby emancypacji względem przyrody i poszukuje sposobów samodzielnego tworzenia takiego *oĩkoç*, które w jego zamiarach będzie lepiej służyło jego życiu i rozwojowi. Na etapie porzucania *oĩkoç* dzieciństwa człowiek coraz bardziej doświadcza *oĩkoç* rozumianego jako *Umwelt*.

Drugi etap wędrówki człowieka ku porzuconemu *Mitwelt* wiąże się ze świadomością położenia, w jakim człowiek znalazł się podążając za marzeniami o swojej niezależności od przyrody. Na tym etapie człowiek pojmuje i traktuje przyrodę jako *Umwelt*. Stanowi ona taki *oĩkoç*, który jest dla człowieka obcym przedmiotem. Wobec tego może on go dowolnie wykorzystywać na potrzeby realizacji swoich marzeń o lepszym świecie. Takie traktowanie *oĩkoç* przez człowieka prowadzi do kryzysu, który z czasem rozpoznawany jest jako wyzwanie, skłaniające do podjęcia decyzji o powrocie do *oĩkoç* dzieciństwa poprzez jego odbudowywanie. W ten sposób człowiek powraca do *oĩkoç* pojmowanego i traktowanego jako *Mitwelt*.

Trzeci etap wędrówki człowieka ku porzuconemu *Mitwelt* jest tożsamy z uświadomieniem sobie konieczności i możliwości

stworzenia takiego modelu rozwoju *oĩkoç*, który umożliwi osiągnięcie osiadłego trybu życia na sposób trwały. Ten model rozwoju *oĩkoç* spełnia wymagania zasady zrównoważonego rozwoju, zgodnie z którą tworzy się proporcjonalną równowagę między cywilizacyjnymi aspiracjami człowieka a możliwościami ich realizacji w określonych warunkach *oĩkoç*. Tylko wówczas człowiek porzuci strategię międzyplanetarnych najeźdźców i na stałe osiadzie na Ziemi – w naszym wspólnym domu. Dbając o zrównoważony rozwój zamieszkiwanego przez siebie *oĩkoç*, nie będzie już musiał podejmować wędrówki. W ten oto sposób człowiek-wędrowiec na stałe osiadzie w takim *oĩkoç*, który zabezpieczy życie aktualnych i przyszłych pokoleń z pełnym respektem dla integralnego rozwoju człowieka. Chodzi bowiem nie tylko o to, aby człowiek przetrwał na sposób biologiczny, ale także o to, aby przetrwał na sposób ludzki (Lorenz 1973: 11-99).

5. Zamiast zakończenia

Odkryta przez K. M. Meyer-Abicha wędrówka człowieka w poszukiwaniu swojego *oĩkoç* stanowi obraz dziejów ludzkości. Są to dzieje tożsame z kulturą historią przyrody, czyli z obecnością człowieka w przyrodzie poprzez wytwory kultury. W tak rozumianej kulturowej historii przyrody można wyróżnić trzy zasadnicze etapy, charakteryzowane zarówno sposobem pojmowania, jak i traktowania przyrody przez człowieka. Każdy etap tej historii naznaczony jest płynną zmianą stylów obecności człowieka w przyrodzie. Szerokie *spectrum* stylów tej obecności rozciąga się zaś w polu wyznaczonym przez pojmowanie *oĩkoç* jako *Umwelt* (środowisko) i *Mitwelt* (współśrodowisko).

Pojmowanie *oĩkoç* jako *Umwelt* wskazuje na odrębność człowieka względem *oĩkoç* oraz implikuje antagonistyczny styl obecności w nim człowieka. Pojmowanie zaś *oĩkoç* jako *Mitwelt* wskazuje na ścisłą przynależność człowieka do *oĩkoç* i implikuje harmonijny styl obecności w nim człowieka. Refleksja nad tymi stylami wskazuje zaś,

że obecność wyznaczona przez kategorię *Umwelt* wiąże się z zagrożeniami zarówno *oĩkoç*, jak i przyszłości człowieka. Obecność wyznaczona przez kategorię *Mitwelt* sprzyja zaś respektowi człowieka względem *oĩkoç* i wszechstronnemu rozwojowi samego człowieka. Widać więc, że zasadnicze etapy wędrówki człowieka w poszukiwaniu właściwego sobie *oĩkoç* bieżą od porzucanego *Mitwelt* poprzez pełnego wyzwania *Umwelt* do odzyskiwanego na powrót *Mitwelt*.

Tak rozpoznana wędrówka człowieka w poszukiwaniu swojego *oĩkoç* pokazuje, że jej celem jest powrót do *oĩkoç* pojmowanego i traktowanego jako *Mitwelt*. Tylko ono pozwala bowiem człowiekowi zakończyć wędrówkę i przyjąć trwale osiadły tryb życia. Jest to możliwe tylko wówczas, gdy człowiek realistycznie rozpozna naturalną więź łączącą go z przyrodą i uzna, że on sam stanowi jej integralną część. Tym samym potwierdzi główną tezę praktycznej filozofii przyrody, zgodnie z którą *oĩkoç* sprzyjający człowiekowi powinien być rozumiany jako *Mitwelt*, czyli współśrodowisko człowieka.

Bibliografia

- Jonas H., 1996, *Zasada odpowiedzialności. Etyka dla cywilizacji technologicznej*, Kraków: Wydawnictwo Platan 1996, s. 255-259.
- Lorenz K., 1973, *Civilized Man's Eight Deadly Sins*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Łepko Z., 2003, *Antropologia kryzysu ekologicznego w świetle współczesnej literatury niemieckiej*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
- Łepko Z., 2006, *Problem opozycji człowieka wobec przyrody*, *Seminare. Poszukiwania naukowe*, Vol. 23, 137-148.
- Meyer-Abich K. M., 1979, *Toward a Practical Philosophy of Nature*, *Environmental Ethics* Vol. 1, No. 4, 293-308.
- Meyer-Abich K. M., 1984, *Wege zum Frieden mit der Natur. Praktische Naturphilosophie für die Umweltpolitik*, Carl Hanser Verlag, München-Wien.
- Meyer-Abich K. M., 1986, *Dreißig Thesen zur Praktischen Naturphilosophie*, in: H. Lübbe, E. Ströker (eds), „Ethik der Wissenschaften, Vol. 5: Ökologische Probleme im Kulturellen Wandel“,

- GESIS-Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften, Paderborn-München, 100-108.
- Meyer-Abich K. M., 1987, *Naturphilosophie auf neuen Wegen*, in: O. Schwemmer (ed.), „Über Natur: philosophische Beiträge zum Naturverständnis“, Klostermann, Frankfurt am Main, 63-73.
- Meyer-Abich K. M., 1990, *Revolution for Nature: From the Environment to the Connatural World*, University of North Texas Press, Denton.
- Meyer-Abich K. M., 1997a, *Einführung*, in: K. M. Meyer-Abich (ed.), „Vom Baum der Erkenntnis zum Baum des Lebens: Ganzheitliches Denken der Natur in Wissenschaft und Wirtschaft“, C.H. Beck, München, 9-17.
- Meyer-Abich K. M., 1997b, *Praktische Naturphilosophie. Erinnerung an einen vergessenen Traum*, C. H. Beck, München.
- Sadowski R., 2015, *Filozoficzny spór o rolę chrześcijaństwa w kwestii ekologicznej*, TNFS, Warszawa.

From the Environment to the Connatural World: Human Being in Search of his οἶκος

Summary

This article refers to the proposed by K. M. Meyer-Abicha allegory of man wandering in search of his οἶκος. This migration is a picture of the history of mankind, which is synonymous with the cultural history of nature, that is, the presence of human in nature through his culture. In that sense the cultural history of nature can be divided into three main stages, characterized both the way of understanding and treatment of nature by man. Each stage of this history is marked by smooth change of styles of human presence in nature. The wide spectrum of the styles extends to the field designated by understanding οἶκος as *Umwelt* (environment) and *Mitwelt* (connatural world).

Key words

environment (*Umwelt*); connatural world (*Mitwelt*); Klaus Michael Meyer-Abich, *oikos*; practical philosophy of nature